

Nr 164.

Av herrar **Linderot** och **Holmberg**, om skrivelse till Konungen angående tillsättande av ny skolutredning.

Skolfrågan har sedan länge stått i förgrunden i den offentliga debatten. Framför allt i samband med de betänkanden, som avlämnats av 1940 års skolutredning. Tämmligen samstämmigt har konstaterats, att vårt skolväsen icke står i nivå med den samhälleliga utvecklingen i övrigt och att i synnerhet vår folkskola ligger avsevärt efter i förhållande till många andra länder. Att avlägsna denna efterblivenhet och snabbt inhämta vad som hittills försumrats på detta område är en angelägen uppgift. Så mycket bedrövligare är det att samtidigt nödgas konstatera, att skolutredningen efter mer än tre års arbete icke åstadkommit något tillfredsställande resultat, då det gäller att skapa en modern och i ordets verkliga mening demokratisk skola.

Framför allt kommer halvheten och otillräckligheten till uttryck vid behandlingen av den fråga, som utgör kärnpunkten i varje demokratisk reformsträvan i undervisningsfrågor, nämligen brytandet av de ekonomiskt väl-situerades faktiska utbildningsmonopol. Väl erkännes "den ur kravet på social rättvisa härledda principen, att varje utbildningsväg skall stå öppen för varje med nödiga personliga förutsättningar utrustad samhällsmedlem, oberoende av kön, hemortens belägenhet och föräldrarnas sociala och ekonomiska ställning", men utredningen har icke förmått dra konsekvenserna av detta konstaterande.

De nuvarande orättfärdiga förhållandena drabba i särskilt hög grad landsbygdens ungdom. Redan i fråga om folkskolan men framför allt beträffande möjligheterna till fortsatt skol- och yrkesutbildning är landsbygden vanlottad i jämförelse med städerna och de större samhällena. En beräkning för läsåret 1940/41 utvisar, att omkring 60 % av folkskolans elever undervisades på orter, där tillgång till högre skolor saknades. Till de ekonomiska hinder för fortsatt skolutbildning, som finnas för alla mindre bemedlade, tillkomma sålunda för landsbygdens befolkning också geografiska spärrar, som ytterligare försvåra och i många fall omöjliggöra för begåvad ungdom att fortsätta sin skolutbildning utöver folkskolans ram. Det anslag på 4,5 milj. kr. till särskilda stipendier åt avlägset boende landsbygdsungdom, som föreslås av skolutredningen, är alldeles otillräckligt för att motverka landsbygdens missgynnade ställning i skolhänseende. Härför behövs en genomgripande reformering av hela skolväsendet.

Ur den förda diskussionen och av många avgivna remissyttranden kan utläsas som en ganska allmän mening, att 1940 års skolutredning icke kan

godtagas såsom grundval för den framtida gestaltningen av vårt skolväsen. Följande uttalanden och omdömen ge en god bild av det mottagande de hittills presenterade resultaten av denna utredning erhållit:

"Varefter remissyttrandena strömma in, blir det befriande klart, att kommittén inte kommer att sätta sin prägel på en stor 40-talets skolreform. Så obetydlig blir i själva verket dess insats, och så kraftig är kritiken mot arbetets själva uppläggning, att man troligen har att vänta att denna borgerliga kommission, där det enda storslagna är kostnaderna, kommer att avvecklas." (Rektor Alva Myrdal, Afton-Tidningen.)

"Av allt tillkrånglat och svårfattligt som under årens lopp åstadkommits i utredningsväg i vårt land är just detta betänkande något av det mest diffusa och obestämda som producerats. När man icke utan möda stakat sig igenom de omkring 600 sidorna, frågar man sig hur skolutredningen egentligen tänkt sig att framtidens skola skall se ut . . . Det förefaller sålunda som om hela vårt skolväsende skulle behöva kastas i smältdegeln till en omfattande och förutsättningslös utredning." (Red. A. Fjellner, Arbetet.)

"Ett program, en skolreformatorisk linje lyser på ett uppseendeväckande sätt med sin frånvaro." (Kand. Ragnar Edenman, Frihet.)

"Hela utredningen kännetecknas av en intellektuell torftighet och en brist på idéer, som inte blir mindre genant, om man betänker att den kommitté, som står för prestationen innesluter två professorer, en docent och flera rektorer . . . Det ideal som föresvävat de kommitterade har starka berörings-synpunkter med det gamla konservativa bildningsidealet, d. v. s. en utpräg-lad överklassbildning. Visserligen göres en del koncessioner åt demokratin, men i vaga och föga förpliktande ordalag. En verklig reformering av skolan i demokratisk anda avvisas med en varnande hänvisning till att den inte skulle tåla några våldsamma kastningar eller hastiga ryck." (Kand. Gunnar Gunnarsson, Folkviljan.)

Vid remissbehandlingen har skolutredningen från många håll rönt en bister kritik. Uttalanden från landets tre största städer kunna tjäna som exempel.

Sålunda lät Malmö stads skolstyrelse den tanken komma till uttryck i sitt yttrande, att utredningen tydligen börjat i galen ända. Man har ryckt ut en detalj, nämligen frågan om enkel eller dubbel anknytning mellan folkskolan och realskolan, men utan att säga ifrån, hur man tänkt sig vare sig folkskolan eller realskolan organiserad i framtiden. Det bör ju rimligtvis på förhand vara klart både vad man skall anknyta från och vad man skall anknyta till.

I Göteborgs stadsfullmäktige konstaterades, att "tiden ridit om skolutredningen".

I Stockholms stadsfullmäktige yttrades i debatten om 1940 års skolutredning att det "snarast borde uppdragas åt nya sakkunniga att från helt andra

utgångspunkter verkställa en ny utredning i frågan och utarbeta en grundval för det svenska skolväsendets framtida gestaltning”.

Utan tvivel skulle en sådan åtgärd motsvara kraven från en bred opinion såväl på lekmannahåll som bland skolfolk. En sådan ny skolutredning kunde givetvis utnyttja det i och för sig värdefulla sakmaterial, som 1940 års sakkunniga låtit sammanställa.

Målsättning.

Det finns numera tillgång till många förnuftiga förslag, som ställts från olika håll i samband med yttrandena över 1940 års skolutredning. Ett genomgripande förslag för reformering och demokratisering av skolväsendet skulle i stor utsträckning kunna byggas på det bästa i dessa förslag. Det väsentliga därvid är att en helt ny anda och en ny målsättning måste till, och härför behövas uppenbarligen nya människor i en ny skolutredning.

Skolans uppgift måste vara att meddela kunskaper svarande mot tidens krav och att fostra ungdomen i en — ekonomiskt, socialt och kulturellt sett — demokratisk anda samt ingjuta levande respekt för folkfriheten, nationellt och internationellt. I detta syfte måste skolan bygga på verkligt demokratiska principer, såväl i fråga om innehållet som de organisatoriska formerna.

Med denna utgångspunkt kunna de huvudfrågor, som det gäller att lösa för en ny skolutredning, formuleras på följande sätt, vilket även motsvarar kraven i arbetarrörelsens efterkrigsprogram:

I. att all skolundervisning, såväl i folkskolan som övriga läroanstalter, gymnasier, högskolor, seminarier och universitet, höjes till en nivå, som motsvarar den tekniska och övriga samhällsliga utvecklingen;

II. att all skolutbildning blir lika tillgänglig för alla, efter vars och ens anlag och fallenhet, och utan hinder av ekonomiska eller geografiska förhållanden.

Riktlinjer.

Hur framtidens skola i överensstämmelse med denna målsättning bör gestaltas, blir det en ny skolutrednings uppgift att närmare klargöra. I det följande vilja vi endast summariskt ange några av de principiella riktlinjer, som enligt vår mening därvid böra vara vägledande:

1. Den obligatoriska folkskolan utökas till 9-årig, enhetlig och lika för alla, avslutad med ett kunskapsmått som motsvarar nuvarande realskola och kommunal mellanskola. Dessa mellanskoleformer inbyggas sålunda i den obligatoriska folkskolan. Nuvarande fortsättningsskola bortfaller. Den sålunda erhållna enhetsskolan uppdelas, förslagsvis efter 6:e klassen men i

varje fall icke förr, på två likvärdiga huvudlinjer: en teoretisk — motsvarande nuvarande realskolan eller allmänna kommunala mellanskolan — för dem som äro ägnade att övergå till fortsatt teoretisk utbildning, och en praktisk, för dem som vilja övergå till förvärvslivet efter folkskolans slut eller till fortsatt praktisk-teoretisk utbildning vid olika gymnasier och yrkesskolor. Sistnämnda linje bör sålunda i sin tur differentieras genom olika ämnesval, som möjliggör mera speciell yrkesundervisning d. v. s. olika linjer motsvarande nuvarande tekniska mellanskolan, handels- och hushållsmellanskolan samt en jordbruksbetonad linje.

Fortsatt yrkesutbildning i mera speciella yrkes- och lärlingsskolor, verkstadsskolor och liknande bör även direkt anknyta till den 9-åriga folkskolan.

I folkskolans 6:e klass anordnas yrkesvägledning för att så långt möjligt söka uttröna elevernas anlag och intressen. Lärarna böra fördenskull vara särskilt utbildade härför. Eventuellt böra centrala yrkesvägledningsbyråer inrättas.

Den obligatoriska 9-åriga folkskolan bör sålunda i sina övre klasser vara starkt nyttobetonad och ge ungdomen en god start för livet utan att s. k. allmänbildande ämnen därvid åsidosättas.

Den fortsatta skolutbildningen efter folkskolan sker i 3- eller 4-åriga gymnasier, likaledes uppdelade i dels teoretiska, dels praktiska linjer: allmänt gymnasium, tekniskt gymnasium, handels-, hushålls- och jordbruksgymnasium.

Från gymnasierna sker övergång till respektive fakulteter vid universitet och olika slag av högskolor.

Differentieringen i den enhetliga folkskolans övre klasser och i gymnasierna får icke leda till ensidig specialisering och icke genomföras strängare än att eventuell övergång från en linje till en annan eller från en gymnasieform till vilken högskola som helst skall kunna ske med nödvändig komplettering av ämnena.

För att undanröja landsbygdens missgynnade ställning i skolhänseende samt där praktiskt kunna genomföra 9-årig folkskola i ovan angiven form äro särskilda åtgärder nödvändiga: för uppdelningen på olika linjer i folkskolans översta klasser torde sålunda centralisering vara nödvändig. Varje län bör kunna indelas i lämpligt avvägda skoldistrikt med centrala skolor för de olika linjerna i folkskolans övre klasser. För att möjliggöra dylik centralisering måste formen med skolinternat, där avlägset boende elever under goda och trivsamma former kunna inkvarteras, tillämpas i vidsträckt omfattning.

Gymnasierna fördelas planmässigt över hela landet, beräknat efter antalet barn, och anpassas efter vederbörande distrikts karaktär och behov: tekniska och handelsgymnasier företrädesvis i industribyggnader, jordbruksgymnasier i typiska jordbruksbygder.

2. En väsentlig utökning av den obligatoriska skolplikten kan icke genomföras utan att det samtidigt vidtages omfattande ekonomiska åtgärder för stöd åt barn från mindre bemedlade hem. Den förlängda skolplikten får icke kunna mötas med berättigade invändningar, att många föräldrahem icke ha råd att låta barnen gå i skola så lång tid som 9 år. Samtidigt kräver den fortsatta skolutbildningens demokratisering vittgående ekonomiska åtgärder.

Principen bör vara: fri skolgång för alla, avlönad på högre stadier. Ett omfattande stipendiesystem bör ordnas även för elever i folkskolans övre klasser samt i yrkesskolorna och gymnasierna. Skolmateriel och läroböcker tillhandahållas gratis. Gratis skolfrukost bör ordnas för alla under folkskolans 9 år. Genom fria resor till och från skolorna och skolorterna samt möjligheter till fritt uppehälle i skolinternaten ges nödvändigt stöd åt isynnerhet landsbygdens mindre bemedlade ungdom. Skattefrihet för föräldrarnas eventuella utgifter för barnens utbildning hör även till de åtgärder, som böra övervägas. Fri läkarvård, inklusive tandvård, bör tillkomma alla, och för mindre bemedlade bör utökad beklädnadshjälp ordnas.

Det ekonomiska stödet, som bör organiseras i sådana former att det icke får karaktären av "fattighjälp", måste vara tillräckligt omfattande för att ingen begåvad elev skall behöva avstå från skolutbildning av ekonomiska skäl.

Vid genomförandet av dylika ekonomiska hjälpåtgärder böra även särskilda åtgärder vidtagas för att hjälpa mindre bemedlade med de studieskulder, som de dessförinnan ådragit sig.

Reformer av detta slag kräva en betydande ekonomisk insats från det allmännas sida. De komma emellertid på relativt kort tid att betala sig i form av en allmän höjning av utbildningsstandarden och kunnigheten, vilket i sin tur medför ökad arbetsproduktivitet och för allmänheten sänkta kostnader vid anlitaandet av specialister på olika områden. Läkare, jurister o. a. behöva inte starta sin praktik med tiotusentals kronor i studieskulder, som allmänheten får betala med höga arvoden. För landet som helhet blir det en kapitalinvestering som kommer att löna sig.

3. Samtidigt med förändringen av skolans yttre organisationsform måste en radikal förändring ske av hela dess innehåll. Den nuvarande pluggskolan måste ersättas med moderna arbetsskolemetoder, avsedda att främja och stimulera elevernas självverksamhet, arbetsglädje och samarbete. I detta syfte är en grundlig omarbetning av gällande undervisningsplaner och -metoder för alla skolstadier nödvändig.

Därvid bör även det nu praktiserade systemet med uppdelning av pojkar och flickor i särskilda klasser bli föremål för omprövning. Skolan bör på allt sätt främja fostran till likställighet mellan könen. Denna inställning förutsätter även, att all skolutbildning blir lika tillgänglig för flickor som för pojkar.

Genom realskolans inarbetande i den 9-åriga folkskolan försvinner real-examen automatiskt. Folkskolans samtliga linjer böra vara examensfria. Även studentexamen avskaffas, och respektive examina ersättas med avgångsbetyg. Nuvarande terminsbetygssystem avskaffas.

Antalet elever i varje klass såväl i folkskolan som övriga läroanstalter minskas. Hemläxor, i varje fall i folkskolan upp till och med sjätte klassen, avskaffas. Principen bör vara: allt arbete på arbetsplatsen — skolan. Modernisering av skolsalar, inredning och läromaterial är likaledes en nödvändig åtgärd, därest en modern arbetsskola skall kunna skapas.

För reformering och begränsning av läroböckerna skapas ett statligt skolboks-förlag, varigenom såväl skolböcker som läromaterial av annat slag undandragas privata vinstintressen.

Kunskapsstoffet måste aktualiseras, och läroböckerna böra göras till föremål för en omsorgsfull revidering i syfte att utrensa antidemokratiska tendenser. Obligatorisk undervisning i samhälls- och medborgarkunskap bör ske i utökad omfattning, så att exempelvis blivande tekniker på olika områden lära känna samhällsförhållandena ur demokratisk synvinkel lika bra som de lära sig behärska sin teknik.

Kristendomsundervisningen med dess nuvarande karaktär av religiös propaganda, inbegripet obligatoriska andaktsstunder, ersättes med konfessionslös religionskunskap insatt i sitt naturliga sammanhang inom ramen av den allmänna historieundervisningen.

Ökat utrymme bör beredas åt den fysiska fostran, i vilket syfte skolan — även för fritidsbehov — bör tillhandahålla nödvändiga idrottsredskap, idrottsdräkter o. d. i tillräcklig omfattning.

Absolut förbud mot kroppslig bestraffning stadgas även för folkskolan.

4. Yrkesundervisningen i dess mera specialiserade form, sådan den för närvarande bedrivs vid yrkes- och lärlingsskolor, verkstadsskolor och av privata företagare, bör i samband med skolutredningen även göras till föremål för speciell utredning i syfte att åstadkomma planmässig anknytning till den framtida skolan. Därvid bör iakttagas, att yrkesundervisningen anpassas till det praktiska produktionslivet, men att all utbildning på fabriker, verkstäder, i jordbruket etc. ställes under statlig, respektive kommunal kontroll för att omöjliggöra att yrkesutbildningen blir liktydig med maskerad exploatering av den yngre arbetskraften.

5. En omgestaltning av skolväsendet på sätt som ovan antytts kommer att ställa stora krav på lärarutbildningen. Samtidigt med att de sämst ställda lärargruppernas ekonomiska ställning förbättras, bör lärarutbildningen mera ta sikte på att utveckla de pedagogiska talangerna än vad som nu är fallet. Överkvalificering beträffande vetenskapliga meriter på bekostnad av undervisningsfärdigheten bör undvikas utan att kunskapskraven därmed efter sättas. En god forskare är inte alltid en god undervisare.

Undersökas bör, huruvida det icke vore lämpligt att skapa särskilda undervisningskonsulenter, som kunde biträda lärarna med goda råd och anvisningar, hålla dem à jour med utvecklingen och uppmuntra till användandet av nya metoder för undervisningens höjande. Moderna pedagoger i dylika befattningar skulle kunna göra mycket för att fortlöpande hålla skolundervisningen i nivå med utvecklingens krav.

6. Skolan bör även hjälpa barnen och ungdomen att lösa deras fritidsproblem, exempelvis genom att skolans lokaler, material av olika slag samt lämpliga ledare ställas till förfogande för organisering av teater-, musik-, slöjdcirklar o. d. Även utflykter samt nöjes- och studieresor, också till utlandet, böra ägnas ökad uppmärksamhet.

För barnen i förskolsåldern, åtminstone i städer och tätbebyggda samhällen, ordnas daghem och lekskolor av frivillig karaktär.

7. Intill dess landsbygdens vanlottade ställning i skolhänseende undanröjts, bör vittgående statsunderstöd lämnas för korrespondensundervisning och -kurser av olika slag. Förutsättningarna för korrespondensundervisningens förstatligande och bedrivande efter rationellare metoder böra undersökas och upprättandet av s. k. robertsforsskolor främjas.

Radion bör redan under nuvarande förhållanden kunna tagas i anspråk i ökad utsträckning för en mera planmässig undervisning, såväl i språk som andra ämnen. I den framtida moderna skolan böra givetvis radio, film och övriga tekniska hjälpmedel komma till väsentligt ökad användning.

Utan anspråk på fullständighet ha vi med ovanstående velat ange de riktlinjer en skolutredning enligt vår mening måste följa i syfte att reformera, modernisera och demokratisera det svenska skolväsendet.

Med hänvisning till det sagda föreslå undertecknade,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om tillsättandet av en ny skolutredning, som med beaktande av de i motionen anförda synpunkterna snarast möjligt framlägger förslag om det svenska skolväsendets framtida gestaltning.

Stockholm i januari 1945.

Sven Linderot.

Nils Holmberg.